

Katedra antropologie

PROTOKOL O HODNOCENÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

posudek oponenta

Práci předložila studentka: Markéta Huspeková

Název práce: Veřejný městský prostor na pomezí místa a ne-místa

Oponoval (u externích oponentů uveďte též adresu a funkci ve firmě): Ondřej Hejnal

1. CÍL PRÁCE (uveďte, do jaké míry byl naplněn):

Práce analyzující poměrně originální terén benzinových pump sleduje několik provázaných cílů: „ukotvit zkoumanou problematiku“ teoriemi prostoru, místa a především (Augého) ne-místa, čímž má být vytvořena „opora empirické části“ (str. 2), resp. teoretická báze pro interpretaci vlastního etnografického výzkumu prováděného ve zmíněném prostředí, o němž „budeme *a priori* uvažovat jako o ne-místu“ (2, kurzíva v orig.). Konkrétně se autorka snaží popsat sociální praxe odehrávající se v těchto předpokládaných „ne-místech“; identifikovat odlišnosti mezi sociálními praxemi, které vyplývají ze zmíněného apriorního předpokladu, a pozorovanou empirickou skutečností; určit podobnosti (pozorovaných) sociálních praxí, které utvářejí místo v (předpokládaném) ne-místě a interpretovat sdílené představy relevantních aktérů o zkoumaném místě, které z (předpokládaného) ne-místa vytváří místo. Dosavadní dílčí cíle spojuje cíl základní (třebaže v úvodních kapitolách explicitně nevyjádřený) – polemika s konceptem „ne-místa“ M. Augého, resp. potvrzení či vyvrácení jeho analytické užitečnosti na základě empirických dokladů. Jakkoli se autorka v textu hlásí ke konstruktivistické perspektivě, cíl její práce je pozitivistický: „Augého striktní definice místa a ne-místa, jako dvou vzájemně vymezených kategorií zcela neodpovídá žité realitě“ (58). Jinými slovy, koncept neodpovídající zcela a ve všech aspektech empirickým poznatkům není užitečný, a proto ho není možné nadále používat, jelikož realita je přece mnohem složitější. Pokud budeme „ne-místo“ považovat ideální typ, který se v „čistě“ podobě v empiricky pozorované realitě nevyskytuje – a vyskytovat nemůže –, zjištění, že zkoumaná (ne)místa „skutečně“ nejsou „jenom ne-místa“, vlastně říká jenom tolik, že ideálně-typická konstrukce ne-místa je ideálně-typické povahy, tj. v otázce (cíli) je již předem obsažena odpověď (splnění cíle). Takový cíl postrádá smysl, stejně jako určení míry jeho naplnění. V obecné rovině definičních rámců: Pokud je určitá část prostoru označena za „ne-místo“, tj. její charakteristiky odpovídají definici „ne-místa“, nelze záhy tvrdit, že je zároveň „místem“, protože tyto dvě Augého konceptuální entity se vylučují, tj. „stojí ... v opozici“ (18). Pakliže autorka čtenáře přesvědčuje, že daná část prostoru, která je „*a priori*“ (2, 58, kurz. v orig.) považována za „ne-místo“, je „ne-místem“ *a zároveň* „místem“, pohybuje se mimo rámce Augého konceptu, který tudíž nemůže být součástí její teoretické „opory“. Pokud chce o benzinových pumpách „*a priori* uvažovat jako o ne-místu“ a zároveň *a posteriori* jako o „místech“, přiznává se k preferenci jiné teoretické „opory“, která však není s Augém kompatibilní. Na straně 14 zcela explicitně: „V tomto smyslu chci právě takovou koncepci [tj. Lefebvrevou sociální produkci prostoru] uvažování o prostoru uplatnit v rámci výzkumu. Chci interpretovat prostor (ne-místo/místo), jako produkt vzájemného působení materiální i sociální složky“ (14, dále 59). S ohledem na skutečnost, že hlavní cíl byl obsažen již v zadání diplomové práce (byť spíše implicitně) – „(P)rostory čerpacích stanic [jsou] typickým ne-místem a stojí v opozici k antropologickým místům. ... Ve výzkumné části práce, čerpám z poznatků získaných během terénního šetření a věnuji se deskripci reálného prostoru čerpacích stanic. Popisuji pozorované jednání typické pro ne-místa a místa.“ (zadání DP) – se nabízí otázka – *kteřá patrně nemůže směřovat pouze na autorku, ale stejně tak na vedoucího práce* –, proč v tomto (domnělém a předem vyhraném) souboji s Augého „ne-místem“ (jako slovem, nikoli pojmem) setrvala?

2. OBSAHOVÉ ZPRACOVÁNÍ (*náročnost, tvůrčí přístup, proporcionalita teoretické a vlastní práce, vhodnost příloh apod.*):

Práce je systematicky (a v některých případech možná až zbytečně tříštivě) členěna na kapitoly a podkapitoly. Po úvodní části následují přehledové a teoretické kapitoly (kap. 2-5) či přehled teorií. Na začátku zmíněné „teoretické ukotvení“ je teoretickým mixem více či méně (a spíše méně) kompatibilních definic, konceptů a přístupů. Tímto problémem trpí mnoho (nejen) DP (za všechny mohu jmenovat například tu svou). Název práce, který mimochodem nezmiňuje to nejpodstatnější a nejzajímavější – tj. zkoumaný terén –, by nasvědčoval, že bude „ukotvena“ Augého konceptem. Vzhledem k již řečenému tato domněnka neplatí. K němu se připojují Lefebvre, Soja, Cresswell, de Certeau, Tuan, Relph atd., což víceméně odpovídá rozvržení prvních dvou kapitol Cresswellovy knihy „Place: A Short Introduction“, jejíž samotný název napovídá, že tudy cesta k „teoretickému ukotvení“ a „opore“ zjevně nepovede. Autorka se nejvíce přiklání k Lefebvreovu konceptu sociální produkce prostoru (či spíše Sojově verzi) (14, 59). Přehled všech ostatních přístupů, které v některých případech definující základní teoretické jednotky vzájemně odlišným způsobem, „oporu“ empirické části spíše nabourávají, než upevňují. Například pokud je místo definováno jako část prostoru obdařená významem (17), prostor by měl být charakterizován absencí významu. V čem se potom prostor odlišuje od ne-místa, u něhož význam rovněž absentuje? Není de Certeauův přístup do značné míry charakteristický tím, že obrací „běžně“ přijímané definice místa a prostoru (viz v práci hojně citovaný Cresswell 2004:38). Nehraje Lefebvreův a Sojův sociálně produkovaný prostor v mnoha ohledech stejnou roli jako „běžně“ (i autorkou) definované místo (opět viz Cresswell 2004:10)? A souhlasili by zmínění autoři s tím, že prostor je definován absencí významu? Přestože zastoupení teorie/přehledu odpovídá zhruba 30%, což považuji za přiměřené, značná část z oné třetiny nenavazuje na interpretační či metodologické kapitoly.

Nicméně odhlédnu-li od domnělé „teoretického opory“ a ponechám oporu skutečnou, deskriptivní a metodologické pasáže (včetně etiky výzkumu) považuji za velmi zdařilé a zajímavé. Oddíl „Přílohy“, který tvoří scénáře polostrukturovaných rozhovorů, tabulka s charakteristikami respondentů, přesné znění průvodního dopisu adresovaného provozovatelům čerpacích stanic a několik fotografií symbolů a „návodů“ používaných na benzínových pumpách, se díky tomuto obsahu stal plnohodnotnou součástí práce, nikoli pouze zbytným „přílepkem“, jehož jedinou funkcí bývá extenze počtu stran diplomové práce.

Celá kapitola věnovaná metodologii a etice výrazně vylepšuje dojem po přehledu teorií. Autorka při svém výzkumu využila výhod skrytého zúčastněného pozorování, které doplnila polostrukturovanými rozhovory s relevantními aktéry ze dvou lokalit. Naneštěstí devět respondentů není zrovna závratný počet. Na druhou stranu nevidím důvod, proč autorčiny interpretace nepostavit pouze na etnografii a polostrukturované rozhovory, které nepovažuji ve vztahu k analýze každodenních praxí za příliš vhodné, chápat jako méně důležitý doplněk. Během zúčastněného pozorování (alespoň taková je moje zkušenost) se odehraje nespočet kratších či delších rozhovorů, jejichž výpovědní hodnota je navíc v autorčině případě násobena zatajením vlastní výzkumné identity.

Interpretační, resp. deskriptivní část je dalším výrazným pozitivem. Kdyby autorka kladla větší důraz na vlastní empirická data a vystríhala se zcela zbytečnému teoretickému zmatení, práce by byla mimořádně kvalitní. Pokud by její závěrečná (adekvátně upravená) věta: „Můžeme tedy konstatovat, že jakýkoliv prostor je potřeba nahlížet v jeho celistvosti a komplexnosti a není možné ho redukovat nebo jednoduše kategorizovat, jelikož ve svém důsledku skrze rozličné představy a sociální praxe nabývá v očích různých aktérů rozličných podob“ (60) nebyla zodpovězením cíle práce, ale jejím východiskem, a detailněji by interpretovala např. povahu pravidel a jejich porušování, naznačené téma dozoru, důsledněji komparovala oba zkoumané terény, rozepsala příklad Marcela (42), policistů-návštěvníků (45, 52) či fenomén „zabydlování se“ (50-51) atd., mohl být posudek pozitivním směrem vychýlen mnohem více.

3. FORMÁLNÍ ÚPRAVA (*jazykový projev, správnost citace a odkazů na literaturu, grafická úprava, přehlednost členění kapitol, kvalita tabulek, grafů a příloh apod.*):

Text práce se čte poměrně dobře, byť je zatížen chybami a překlepy (napočítal jsem jich 45, což rozhodně nebude úplný počet), zbytnými pasážemi a formulačními nejasnostmi, které do jisté míry navazují na problematický mix různých teorií a snahu „vyvrátit“ Augého. Co je například míněno „reálný[m] prostor[em] čerpacích stanic“ (3)? Nebo: „O místech můžeme říci, že jsou definovány tím,

že jsou *identická*, čili jedinci se skrze ně mohou ztotožnit a definovat vlastní identitu“ (20, kurzíva moje). Dále: „*Proces vytváření významů*, které jsou připisovány určitému místu, je *sociálním konstruktem*, který se tedy neustále mění v závislosti na lidském jednání“ (21, kurzíva moje). A především: „Antropologie je tak postavena do pozice, kdy je nucena přistoupit na to, že individuální názor má souvislost s jakýmkoliv obrazem reality, která je v tomto duchu viděna nikoliv jako nezávislá, nýbrž odvíjející se od individuální zkušenosti“ (8-9). Citování je až na pár drobných chyb v pořádku. Nicméně poměrně závažným nedostatkem je absence jakékoli relevantní odborné české (nebo slovenské) literatury. Problematice prostorových aspektů sociální jednání se v ČR zabývá dlouhá řada sociálních vědců v čele s geografy, sociology či některými antropology. Téma prostoru je v současné době poměrně „in“. Skutečně zvláštní mi však připadá absolutní ignorace prací vedoucího DP, který se povaze veřejného prostoru intenzivně věnuje. Důkladná četba jeho disertační práce (*když už ne sám vedoucí*) by totiž mohla mnohé z autorčiných konceptuálních přešlapů eliminovat. Grafická úprava nevybočuje ze standardu DP. Práce obsahuje jedinou vcelku standardně upravenou tabulku s charakteristikami respondentů.

4. STRUČNÝ KOMENTÁŘ HODNOTITELE (*celkový dojem z diplomové práce, silné a slabé stránky, originalita myšlenek apod.*):

Silné vs. slabé stránky diplomové práce de facto odpovídají teoreticko-konceptuální části vs. empirický výzkum. Teoretický aparát je přesycen různými (povětšinou nekompatibilními) přístupy a rámován epistemologicky bizarním „soubojem“ s „Augého“ konceptem „ne-míst“, který nehraje roli deklarované teoretické „opory“, ale „fackovacího panáka“. Ovšem „panák“ není Augého „ne-místo“, ale výtvar skutečné teoretické „opory“ DP, jejíž předpoklady existenci Augého „ne-místa“ na úrovni definic v zásadě znemožňují. Jelikož se jedná o stěžejní aspekt práce, který figuroval již v zadání, včasné upozornění ze strany vedoucího by celou situaci vyřešilo. Nicméně i kdyby byl takový „souboj“ smysluplný, sílu etnografie spatřuji především v rovině partikulárních emických či etických interpretací. Silnými stránkami DP jsou výběr nezvyklého a zajímavého terénu, použitá metodologie (zejména skrytého zúčastněného pozorování) a množství dílčích popisů či interpretací (byť ve stávající podobě spíše nedotažených). Silné stránky práce se tedy překrývají se zmíněnou silou etnografie. Výsledný dojem je proto spíše pozitivní.

5. OTÁZKY A PŘIPOMÍNKY DOPORUČENÉ K BLIŽŠÍMU VYSVĚTLENÍ PŘI OBHAJOBĚ (*jedna až tři*):

1. Příklad: Jedu si koupit bagetu na dobře známou benzínku, kde však nemám potřebu konverzovat nad rámec své role zákazníka. Nacházím se v místě, ne-místě nebo prostoru?
2. Na str. 12 píšete: „Předmětem knihy Production of space Henriho Lefebvra (1991), jak její název napovídá, je uvažování o pro[s]toru jako o sociálně konstruovaném“. Nenapadá Vás při zpětném čtení potenciální problém s touto formulací?
3. Co jste chtěla říci následující větu? „Antropologie je tak postavena do pozice, kdy je nucena přistoupit na to, že individuální názor má souvislost s jakýmkoliv obrazem reality, která je v tomto duchu viděna nikoliv jako nezávislá, nýbrž odvíjející se od individuální zkušenosti“ (8-9)

6. NAVRHOVANÁ ZNÁMKA (*výborně, velmi dobře, dobře, nedoporučuji k obhajobě*):

Velmi dobře nebo *Dobře* (v závislosti na zodpovězení otázek)

Datum: 27.5.2014

Podpis: Mgr. Ondřej Hejnal

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
katedra antropologie